Міністерство освіти і науки України

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

КОЛОМІЄЦЬ ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА

УДК 801.82:82-92:81’372=111=112=161.2=162.1(043.3)

СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНА РЕКОНСТРУКЦІЯ ГАЗЕТНИХ СИНОПТИЧНИХ ТЕКСТІВ
(на матеріалі англійської, німецької, польської та української мов)

10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник доктор філологічних наук, професор
Корольова Алла Валер'янівна,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
кафедра загального мовознавства і германістики,
завідувач кафедри

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, доцент
Шутова Марія Олександрівна,
Київський національний лінгвістичний університет,
кафедра англійської мови і перекладу
факультету сходознавства,
завідувач кафедри

кандидат філологічних наук
Цимбалиста Оксана Анатоліївна,
Київський національний
торговельно-економічний університет,
кафедра іноземної філології та перекладу,
доцент кафедри

Захист відбудеться "30" травня 2017 р. об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.26 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Тургенєвська, 8/14

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9

Автореферат розісланий "28" квітня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради Т.С. Толчеєва

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Дисертація присвячена виконанню семантико-синтаксичної реконструкції газетних синоптичних текстів в англійській, німецькій, польській та українській мовах.

Сучасна антропоцентрична лінгвістика повертається до вивчення тих наукових феноменів, витоки яких сягають порівняльно-історичної парадигми. Насамперед, до таких наукових дескрипцій належить поняття реконструкції, яке у класичній лінгвокомпаративістиці (О.Х. Востоков, F. Bopp, J. Grimm, R. Rask та ін.) зводилося до процедурного прийому порівняльно-історичного методу, в результаті застосування якого вдалося відновити праіндоєвропейський або прамовний етимон (Р.Ф. Адрадос, Р.В. Болдирєв, Л.А. Булаховський, Ж.Ж. Варбот, В.А. Дибо, А.Б. Долгопольський, А.Ф. Журавльов, В'яч.Вс. Іванов, В.В. Мартинов, О.С. Мельничук, С.Л. Ніколаєв, М.І. Толстой, В.М. Топоров, О.М. Трубачов, É. Benveniste, A. Meillet, J. Vendryes), а в сучасній когнітивно зорієнтованій парадигмі під реконструкцією (Л.П. Дронова, А.В. Корольова, М.О. Шутова та ін.) стали розуміти послідовне відновлення процесів, механізмів та етапів конструювання (когнітивного, семантичного, структурного тощо) складніших форм, зокрема і структур людської свідомості, об'єктивованих як одиницями лексико-семантичної системи, так і утвореннями вищого рівня – текстового (О.В. Дельва, О.О. Черхава, D. Crystal, A. Falileyev, G. Hudson, K. MacCone, P. Sims-Williams).

З огляду на таку постановку проблеми текст починають розглядати як творчий продукт роботи свідомості, що має *культурну* (Д.С. Лихачов, Ю.М. Лотман, М.І. Толстой, В.А. Чабаненко, R. Barthes, D. Morley, C.J. Geertz, C. Morris, A. Wierzbicka), *ментальну* (Н.Д. Арутюнова, І.Р. Гальперін, Г.О. Золотова, Т.І. Левченко, О.О. Селіванова, H. Bloom, M. Halliday, W. Roider) та суто *мовну* (І.М. Кочан, О.М. Мороховський, Г.Я. Солганик, І.П. Сусов, І.Г. Чередниченко, H. Sitta, G. Zifonun) природу.

Одним із продуктів мас-медійної творчості є ***газетний синоптичний текст*** (Ю.Є. Кійко, Г.Б. Козловська), елементи якого досліджували в різних аспектах як на матеріалі однієї мови: у *культурно-семіотичному* – в англійській (О.С. Пальчевська, R. Mooney), німецькій (M. Schneider); *семантичному* – в українській (О.А. Могила, В.О. Нагіна), праслов'янській (Й.О. Дзендзелівський), російській (Л.М. Алекіна, В.М. Касьянова, Н.Ю. Перфильєва, М.С. Михєєва), білоруській (А.У. Арашонкова), польській (В. Купишевський, В. Янушевська), словацькій (А. Габовштяк), болгарській (В. Косесска), хорватській (В. Михайлович), татарській (Е.А. Галієва), німецькій (S. Roth), англійській (Л.О. Лисенко); *прагматичному* – в англійській (Г.Б. Козловська); *синтаксичному* – в українській (І.Я. Завальнюк), англійській (P. Liang), німецькій (P. Krycki), так і у зіставленні: у *лексико-семантичному* – в англійській та українській мовах (Т.О. Мізин, Н.Ю. Перфильєва), англійській, німецькій, іспанській, українській та російській мовах (А.Ф. Доля), у слов'янських мовах (А.В. Кабайда, Т.В. Горячева, І.Р. Супрун-Балевич), фіно-угорській мовах (О.В. Востриков, О.К. Матвєєв), балто-слов'янських мовах (А.П. Непокупний); *лексико-синтаксичному* – в англійській та українській мовах (О.В. Корсун), англійській та хорватській мовах (Ana Meštrović, Mirko Čubrilo).

Розуміння газетного синоптичного тексту як конструкта-макрознака культурної, ментальної та мовної природи, створеного представниками мас-медійних практик (Г.Я. Солганик) – носіїв різних мов, зумовлює необхідність виконання комплексної реконструкції його культурно-семіотичних компонентів (В.М. Агеєв, R. Barthes), зокрема композиційно-семантичних, внутрішньосемантичних і синтаксичних.

Актуальність теми дисертації визначається її зорієнтованістю на вивчення когнітивної площини лінгвокомпаративних досліджень, які дають змогу здійснювати реконструкцію зв'язків давньої і сучасної мовної свідомості від окремих граматичних форм до текстів як складних знаків – результатів креативної діяльності людини. Такий підхід до виконання текстової реконструкції англійської, німецької, польської та української мов сприятиме глибшому осмисленню семантико-синтаксичної будови цих мов загалом, а також виявленню універсальних та специфічних механізмів відображення синоптичних фрагментів картин світу у свідомості носіїв кожної із мов зокрема.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за напрямом "Дослідження проблем гуманітарних наук". Дисертаційна робота є складовою наукової теми кафедри філософії мови, порівняльного мовознавства та перекладу Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова "Лінгвофілософські параметри дослідження мовних одиниць в контексті міжкультурної комунікації" (тему дисертації затверджено вченою радою НПУ імені М.П. Драгоманова, протокол № 6 від 26 грудня 2012 року, уточнено і перезатверджено вченою радою НПУ імені М.П. Драгоманова, протокол № 6 від 26 січня 2017 року).

Мета роботи полягає у виконанні семантико-синтаксичної реконструкції газетних синоптичних текстів в англійській, німецькій, польській та українській мовах.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань:**

– сформулювати теоретичні положення дисертації і представити науково-коректне витлумачення ключових її понять, пов'язаних із питаннями семіотичної природи текстів загалом, механізмів знакоутворення та реконструкції;

– розробити комплексну методику реконструкції і зіставлення газетних синоптичних текстів в англійській, німецькій, польській та українській мовах;

– реконструювати композиційні (тематичні, архітектонічні, логіко-поняттєві) та зовнішньосемантичні (іконічні та графічні) елементи досліджуваних текстів;

– виконати реконструкцію внутрішньосемантичних (образно-стилістичних) елементів газетних синоптичних текстів в англійській, німецькій, польській та українській мовах;

– ідентифікувати синтаксичні елементи у структурі газетних синоптичних текстів в англійській, німецькій, польській та українській мовах та виявити їх відповідність типам мовленнєвих актів;

– простежити спільні й відмінні тенденції в композиційно-семантичній, внутрішньосемантичній та синтаксичній організації газетних синоптичних текстів в англійській, німецькій, польській та українській мовах.

Об'єктом аналізу є газетні синоптичні тексти англійської, німецької, польської та української мов.

Предметом дослідження є композиційно-семантична, внутрішньосемантична та синтаксична реконструкція газетних синоптичних текстів англійської, німецької, польської та української мов.

Джерельною базою дисертації є: *періодичні видання* – англійською мовою: The telegraph (за період від 02.03.2009 року по 30.01.2017року),The Sunday Telegraph (за період від 11.07.2010року по 12.04.2016 року), The Sunday Times (за період від 2.03.2003 року по 2.04.2006 року), Financial Times (за період від 7.04.2000 року по 2.05.2001року), Belfast Telegraph (8.12.2012), Coventry Telegraph (17.04.2015), Coventry and Warwickshire weather (3.08.2016), The Cumberland News (14.01.2015), Daily Telegraph [Електронний ресурс], Daily Mail [Електронний ресурс], The Derby Telegraph (14.04.2016), Grimsby Telegraph (22.11.2016), The Times [Електронний ресурс]; німецькою мовою: Der Tagesspiegel (за період від 16.11.1999 по 13.01.2017), Heute (за період від 07.11.2013 по 2.03.2014), Bild. Wetter [Електронний ресурс], Bild (25.08.2014), Dresdner Morgen Post (5.04.2014), Aargauer zeitung (11.08.2016), Allgäuer Zeitung (14.02.2015), Frankfurter allgemeine zeitung (26.12.2016), Mittelbayerische zeitung (19.12.2014), Ostthüringer zeitung (29.08.2015), Wolfenbütteler zeitung (20.12.2013); польською мовою: Fakt (за період від 22.03.2010 по 16.01.2017), Gazeta IE (3.03.2006), Gazeta Polska [Електронний ресурс], Pomorskie Wiesci [Електронний ресурс]; українською мовою: Подільські вісті (за період від 22.11.2012 року по 18.10.2014 року), Українська правда (за період від 29.09.2008 року по 13.01.2017 року), Сільські вісті (за період від 31.10.2013 року по 24.05.2016 року), Україна молода (за період від 10.10. 2013 року по 5.01.2017 року), Зоря Полтавщини (27.12.2016), Кореспондент (8.09.2015), Місто (14.08.2012), Надвечір'я (26.02.2016), Рідна Черкащина (6.08.2014), Збруч [Електронний ресурс], Слово Придністров'я [Електронний ресурс], Сільські вісті [Електронний ресурс], Сегодня [Електронний ресурс].

Фактичний матеріал дослідження становить 2400 газетних синоптичних текстів (600 в англійській мові, 600 – у німецькій, 600 – у польській та 600 – в українській), відібраних із періодичних друкованих видань, зазначених у джерельній базі.

Методи дослідження. Серед методів і прийомів дослідження – *метод когнітивно-лінгвокомпаративної реконструкції*, що застосовувався на різних рівнях знакової організації газетних синоптичних текстів (композиційно-семантичному, внутрішньосемантичному та синтаксичному) – для репрезентації їх як макрознаків культурної, ментальної та мовної природи та виявлення характеристик на основі кодування історично зумовлених та закріплених у свідомості смислів; *зіставно-типологічний метод* – для обрання tertium comparationis, зіставної інтерпретації мовного матеріалу та встановлення спільних і відмінних композиційно-семантичних, внутрішньосемантичних і синтаксичних елементів газетних синоптичних текстів; *контекстуально-інтерпретаційний метод* – для встановлення статусу газетно-синоптичного тексту, його значимості в соціокультурному контексті; *описовий метод* – для інвентаризації текстів за ознаками структури, сегментації елементів тексту (титульний елемент, рубрика, заголовок, підзаголовок,

внутрішній заголовок, анонс, вріз, текст) та класифікації виділених елементів; *когнітивно-ономасіологічний метод* – для відновлення зв'язку між первісним значенням ономастичних елементів (топонімів та ойконімів) та їх сучасною семантикою, а також базису та номінативних ознак метеорологічних термінів, уживаних у газетних синоптичних текстах; *семантико-когнітивний метод* – для реконструкції концептуальних сфер та образно-стилістичних елементів внутрішньосемантичної структури газетних синоптичних текстів; *метод лінгвостилістичної абстракції* – для розкриття ключових образів синоптичного тексту, репрезентованих через стилістичні елементи; *методика мовленнєвих актів* – для ідентифікації семантико-прагматичних типів синтаксичних елементів синоптичних текстів; *кількісний аналіз* – для забезпечення достовірності здобутих результатів дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації *уперше уточнене* визначення газетного синоптичного тексту як макрознака культурної, ментальної і мовної природи; *здійснено реконструкцію* композиційно-семантичних елементів газетних синоптичних текстів в англійській, німецькій, польській та українській мовах: 1) *тематичних* (спільні: однорідна тематична структура та субтематичний зв'язок; відмінні: поширення тем про очікувані опади (англ., нім., пол. мови) та температурний режим (укр. мова); 2) *архітектонічних*: (спільні: титульний елемент, заголовок, текст; відмінні: рубрики, внутрішній заголовок (англ. мова), підзаголовки (англ., нім. та пол. мови), анонс (англ. та укр. мови); 3) *логіко-понятєвих*: (ситуативний (як характеристика пов'язаності фрагментів спільною темою – для пол. та укр. мов); предикативний (продукт судження автора про явища погоди – для англ. мови); логічний ієрархічний (відображення внутрішнього розгортання теми – для нім. мови)) зв'язок; *виявлено* універсальні іконічні елементи (зображення: хмар на позначення стану атмосфери, зображення хмар та сонця на позначення мінливої хмарності, зображення крапель на позначення опадів у вигляді дощу; сніжинок на позначення опадів у вигляді снігу; блискавки на позначення грози); *розкрито* характер зв'язку вербальних та іконічних елементів: спільним є поєднання вербальної частини з іконічними знаками за допомогою дейктичного типу зв'язку; *установлено* різне співвідношення метеорологічних термінів ГСТ (англ. – 4,7%; нім. – 14,2%; пол. – 15%; укр. – 25%), топонімів (англ. – 19,5%; нім. – 24%; пол. – 16,6%; укр. – 24,3%), ойконімів (англ. – 9,7%; нім. – 8%; пол. – 6,6%; укр. – 14,6%); *реконструйовано* 1) *семантичні образні засоби*: спільні (метафора, метонімія, епітет, гіпербола, антонімічний повтор, використання лексем однієї родо-видової групи) та відмінні (іронія (англ., пол. та укр. мови), іронічне запитання (англ., пол. та укр. мови), порівняння (англ. мова), синонімічний повтор (англ., нім. та пол. мови), мейозис (англ. та пол. мови); 2) *структурно-семантичні засоби*: спільні (графічне виділення тексту, поєднання схем та тексту, шрифтові варіації, зміна кольору шрифту, використання специфічних математичних знаків та величин); 3) *синтаксичні засоби*: спільні (підметові та обставинні зачини, синтаксичні фігури експансії вихідної моделі речення ГСТ, синтаксичні фігури зміні порядку компонентів речення ГСТ, синтаксичні фігури редукції вихідної моделі речення ГСТ) та відмінні (присудкові зачини (нім. мова)).

Установлено відповідність синтаксичних елементів типам мовленнєвих актів: спільні: асертив (еліпсис, полісиндетон, антитеза, винесення за дужки, інверсія), експресив (пролепсис, виділення) та відмінні: градація (експресив – англ. мова, нім. мова, асертив – українська мова), парантеза (експресив – англ., пол. мови, асертив – нім. мова), повтор (асертив – англ., нім. та укр. мови, експресив – пол. мова); *систематизовано* типові характеристики газетних синоптичних текстів: спільні: образність, відмінні: раціональність (англ., нім та пол. мови), превентивність (англ., нім та пол. мови), традиційність (укр. мова), обрядовість (укр. мова).

Практичне значення одержаних результатів пов'язане з можливістю їхнього застосування у викладанні таких навчальних дисциплін, як "Загальне мовознавство" (розділи "Знакова природа мови", "Теорія тексту"), "Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство" (розділи "Лексико-семантичні системи мов у порівняльно-історичному та зіставно-типологічному аспектах", "Зіставний синтаксис"), "Зіставне мовознавство" (розділ "Зіставна дериватологія і граматика"), "Зіставна лексикологія" (розділ "Параметри зіставної лексикології"), теоретичної граматики англійської/німецької/польської мов (розділ "Темпоральність"), сучасної української літературної мови (розділи "Синтаксис", "Стилістика"), спецкурсів із когнітивної лінгвістики та когнітивної лінгвокомпаративістики. Фактичний матеріал дослідження може бути використаний для укладання словника метеорологічних термінів.

Апробація результатів дослідження. Результати дисертації апробовані на *трьох* міжнародних конференціях: "Філологічні науки: сучасні тенденції та фактори розвитку" (Одеса, 2015), "Наука як рушійна антикризова сила" (Київ, 2015), "Мова та культура: сучасні аспекти співвідношення" (Одеса, 2016); *одній* всеукраїнській – "Германістика у XXI столітті: когнітивна, соціо- та прагмалінгвістика" (Харків, 2014), а також на *одній* звітно-науковій конференції викладачів, аспірантів і докторантів Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова "Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету" (Київ, 2014).

Публікації. Теоретичні й практичні результати дисертації викладено у *десяти* публікаціях: у *п'яти* статтях, надрукованих у фахових виданнях України, у *одній* статті – у періодичних виданнях інших держав, у тезах доповідей *чотирьох* наукових конференцій.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається з переліку умовних скорочень, вступу, п'ятьох розділів, висновків, списку використаної літератури (268 найменувань, з яких 54 – іноземними мовами), списку лексикографічних джерел (22 найменування) та списку джерел ілюстративного матеріалу (73 найменування), додатків. Повний обсяг дисертації – 236 сторінок, основний зміст викладено на 178 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету, визначено його завдання, об'єкт і предмет, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, описано методи дослідження, схарактеризовано фактичний матеріал, указано форми апробації і структуру роботи.

Перший розділ "Теоретичні засади вивчення поняття реконструкції у його проекції на аналіз газетних синоптичних текстів" присвячено вивченню реконструкції як теоретико-методологічного феномена лінгвістичних досліджень, критичному аналізу наукових підходів до визначення терміна "реконструкція" на різних етапах його функціонування, розкриттю газетного синоптичного тексту як конструкта-макрознака культурної, ментальної і мовної природи, характеристиці плану вираження композиційно-семантичних елементів, виокремленню плану змісту внутрішньосемантичних елементів та встановленню взаємодії плану змісту та плану вираження синтаксичних елементів газетних синоптичних текстів.

Феномен реконструкції став важливим теоретико-методологічним підґрунтям для сучасних лінгвістичних досліджень (Г.А. Климов, G. Bonfante, J. Kuryłowicz, K. Koerner, H.M Hoenigswald), пов'язаних із проблемами оновленого вивчення зв'язків мови і свідомості (А.В. Корольова, Л.П. Дронова, М.О. Шутова), мови й культури (Ю.Д. Апресян, В.З. Дем'янков, В.В. Жайворонок, О.Д. Кривоносов, Ю.М. Лотман, Й.А. Стернін, A. Wierzbicka); відтворення мовних картин світу (І.О. Голубовська, Г.В. Колшанський, Г.В. Межжеріна, Ж.П. Соколовська, О.Д. Шмельов), складу національних концептосфер (Н.Д. Арутюнова, С.Г. Воркачов, В.І. Карасик, В.І. Кононенко, В.В. Красних, Г.М. Яворська) та ін.

На сьогодні терміном реконструкція активно оперують представники різних напрямів: *лінгвокогнітивного* (Ю.М. Караулов, Л.Л. Славова, М.О. Шутова), з позицій якого реконструкція є методологічним інструментом у витлумаченні мовної свідомості як центра мовної особистості; *текстолого-дискурсивного* (А.Р. Корольов, О.О. Парина, J.T. Koch, K. MacCone), де під цим поняттям розуміють ретроспективну трансформацію тексту/дискурсу; *етнокультурного* (О.Л. Березович, С.М. Толстая, О.В. Тищенко, М.О. Шутова), прихильники якого намагаються реконструювати когнітивні механізми організації різних структур етносвідомості (індивідуальної чи колективної), які опосередковують формування й упорядкування знань про об'єкти дійсності; *когнітивно-комунікативного* (О.В. Дельва, О.О. Селіванова), крізь призму якого реконструкція стає теоретичною базою для установлення залежності між текстовою категорією модальності та когнітивно-комунікативним конструктом – модальним світом; *прагматичного* (А.М. Баранов, Г.Г. Почепцов, Ю.С. Степанов, C. Peirce), у якому метою реконструкції є відтворення задуму мовця, що відображає певну прагматичну установку; *семіотичного* (О.С. Пальчевська, В.Я. Пропп), представники якого шляхом реконструкції робили спроби відтворити значення, порівнюючи структури смислів із первинними знаковими системами й образами.

Ці напрями засвідчують еволюційні тенденції у науковому об'ємі поняття "реконструкція". Умовно в його еволюції можна виділити три етапи: на *першому* (K. Brugman, A. Leskien, H. Osthoff, H. Paul, F. de Saussure, A. Schleicher, F. Schlegel) реконструкція розглядалась як процедура відтворення праформ мови; *другий* – (О.О. Шахматов, K. Jackson, K. Menges, I. Williams) позначений переходом від реконструкції слова до реконструкції складніших утворень, якими стали канонічні та історичні тексти; *третій* етап (В.М. Мейзерський, Б.О. Парахонський, H. Bloom, L.H. Gray, W. Roider) розширив її наукові завдання, окреслені вище в різних напрямах.

Узагальнивши результати досліджень представників зазначених напрямів, зауважимо, що основною метою реконструкції на сучасному етапі розвитку лінгвокомпаративістики стає відновлення верифікованої соціолінгвістичної моделі мовного явища як продукту історії, культури та когніції. За таких умов текст мислиться як макрознак *культурної* (Ю.М. Лотман), *ментальної* (І.Р. Гальперін, M. Halliday) та власне *мовної* (Л.Г. Герценберг, О.М. Мороховський) природи.

Культурна природа тексту полягає у відображенні структурованої монади (Л.О. Ходякова, Н.В. Худолей) конкретного етнічного простору; ментальна – у системі образів тексту (Т.І. Левченко, О.О. Селіванова, H. Bloom), що відображають когнітивну модель дійсності; мовна – у тому, що текст є інформаційним простором із закодованою авторською оцінкою (І.П. Сусов, І.Г. Чередниченко).

Спираючись на таку природу тексту, визначаємо ***газетний синоптичний текст*** як конструкт-макрознак *культурної*, *ментальної* і *мовної* природи, яка відображена крізь план вираження композиційно-семантичних елементів, план змісту внутрішньосемантичних елементів (передовсім – образних) та взаємодію плану змісту і плану вираження синтаксичних елементів у їх кореляції з прагматичною функцією.

План вираження композиційно-семантичних елементів (В.В. Різун, К.С. Серажим) досягається через *тематичні*, *архітектонічні*, *логіко-поняттєві елементи* та *знаковий іконізм*, що виявляються у взаємозв'язку макростратегій та макропропозицій. План змісту *внутрішньосемантичних елементів* відображений за допомогою *лексичних* (топоніми та ойконіми; метеорологічні терміни) та *образно-стилістичних* (метафора, метонімія, іронія, епітет, оксиморон, порівняння, гіпербола, синонімічний повтор, антонімічний повтор, використання слів однієї родо-видової групи, мейозис) засобів. Взаємодія плану змісту і плану вираження *синтаксичних елементів* відбувається на основі трансформації вихідної моделі синтаксичної фігури (О.М. Мороховський): 1) *редукції вихідної моделі* (асиндетон, еліпсис), 2) *експансії вихідної моделі* (полісиндетон, градація, пролепсис, парантеза, повтор, антитеза) та 3) *зміни порядку компонентів у моделі* (інверсія, винесення за рамку, виділення), які зумовлюють певні типи мовленнєвих актів.

У **другому розділі "Методологічна база для виконання семантико-синтаксичної реконструкції газетних синоптичних текстів"** проаналізовано наявні методологічні установки у вивченні текстів як конструктів різної природи, визначено принципи відбору газетних синоптичних текстів для виконання семантико-синтаксичної реконструкції, розроблено комплексну методику семантико-синтаксичної реконструкції газетних синоптичних текстів в англійській, німецькій, польській та українській мовах, аргументовано її доцільність та ефективність.

У сучасній гуманітаристиці, насамперед, представниками наук із соціальних комунікацій та лінгвістами активно розробляються методи інтерпретації та аналізу різних текстів друкованих засобів масової інформації (Ю.Д. Апресян, В.В. Різун, К.С. Серажим), серед яких особливу увагу приділено газетним синоптичним текстам (**далі – ГСТ**) (Ю.Є. Кійко, Г.Б. Козловська), що містять у стислій формі важливу інформацію для життя будь-якого соціуму загалом.

Оновлена методика реконструкції цих текстів спирається на принципи експансіонізму (залучення даних інших наук), антропоцентризму й етноцентризму (урахування людського і культурного чинників), бінарного (семіотичного) протиставлення, холізму або системного підходу (розгляд тексту як знаку в сукупності взаємозв'язків його елементів).

Семантико-синтаксична реконструкція ГСТ англійської, німецької, польської та української мов здійснювалась у *чотири* етапи за такою методикою.

На *першому* етапі за допомогою *методу стратифікованої вибірки* за критеріями, яким відповідають друковані мас-медійні засоби (поширеність, авторитетність, періодичність, наявність електронної версії) та їхній тип – ГСТ (функціональність, структурність, змістовність, поєднання вербальних та іконічних елементів), було відібрано фактичний матеріал. На основі застосування *контекстуально-інтерпретаційного методу* встановлено статус газетного синоптичного тексту, його значимість у соціокультурному контексті.

Другий етап реконструкції передбачав виявлення композиційно-семантичних елементів ГСТ на основі прийомів *інвентаризації* за ознаками композиційної будови (тематичних елементів, архітектонічних елементів, логіко-поняттєвих); *сегментації* на тематичні (тема, поширеність теми, тип зв'язку між тематичними елементами), архітектонічні елементи ГСТ (титульний елемент, рубрика, заголовок, підзаголовок, внутрішній заголовок, анонс, вріз, текст), логіко-поняттєві (предикативний, логічний, предметно-категоріальний, ситуативний типи зв'язків) елементи; *класифікації* семантики виділених елементів як знаків структурної моделі культурного середовища конкретного народу.

На *третьому* етапі залучався *ономасіологічний аналіз* метеорологічних термінів з метою виявлення їхнього базису та номінативних ознак у кожній із мов; *когнітивно-ономасіологічний метод* для аналізу назв топонімів та ойконімів, уживаних у ГСТ, що передбачав виявлення їх первісного значення. За допомогою *методу лінгвостилістичної абстракції* було сегментовано ГСТ на ключові образи, репрезентовані через образно-стилістичні елементи.

Реконструкція внутрішньосемантичних елементів ГСТ включала також механізм перекодування; крізь семантичний простір синоптичного тексту було реконструйовано образи, відображені у свідомості кожного народу, пов'язані з описом явищ погоди.

Четвертий етап передбачав реконструкцію синтаксичних елементів ГСТ із застосуванням окремих етапів *методики діалогічної інтерпретації тексту* з метою виявлення оцінок, що криються за синтаксичними елементами, а також залучення *методики мовленнєвих актів* – для реконструкції авторської інтенції, що актуалізована в семантико-прагматичних типах синтаксичних фігур газетних синоптичних текстів.

На всіх етапах роботи проводилося *зіставлення* ГСТ для виявлення спільних і відмінних семантико-синтаксичних елементів.

За *основу зіставлення* (tertium comparationis) було обрано *структурно-семантичні елементи* (композиційні, тематичні, архітектонічні, логіко-поняттєві, знаковий іконізм); *внутрішньосемантичні елементи* (ономастичні та образно-стилістичні) та *синтаксичні елементи* ГСТ.

У **третьому розділі "Реконструкція композиційно-семантичних елементів газетних синоптичних текстів в англійській, німецькій, польській та українській мовах"** реконструйовано композиційні елементи ГСТ: тематичні, архітектонічні, логіко-поняттєві та зовнішньосемантичні: іконічні та графічні – в англійській, німецькій, польській та українській мовах.

Реконструкція композиційно-семантичних елементів ГСТ передбачала відтворення культурної природи тексту через композиційні елементи, тематичні елементи, архітектонічні елементи, логіко-поняттєві елементи та семантичні елементи у композиційній будові.

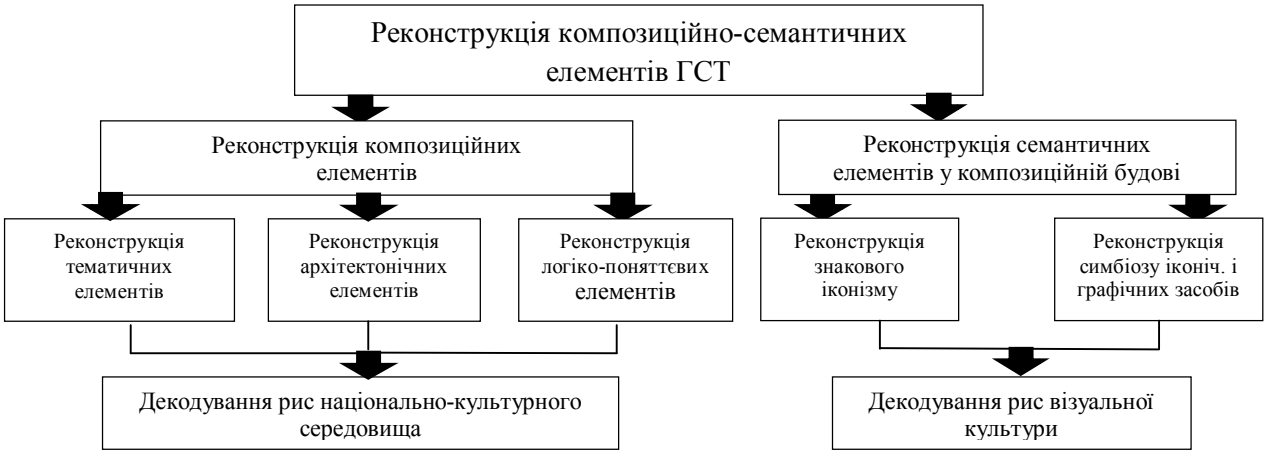

Рис 1. Модель реконструкції композиційно-семантичних елементів ГСТ

Для унаочнення реконструкції ***композиційних елементів*** ГСТ використовувались тексти: англ. "*UK weather: First winter snow*" ("The Telegraph" 7.12.2014 року); нім. "*Deutschland beim Wetter geteilt – Berlin mit Hitzerekord 2014*", ("Der Tagesspiegel" 7.12.2014 року); пол. "*Wiemy, jaka będzie zima*", ("Fakt", 27січня, 2015), укр. "*Перші подихи зими*", ("Сільські вісті", 31.10.2013 року).

У ГСТ виділяємо такі композиційні елементи (за К.М. Накоряковою): *подія – синоптичне явище*, *опис явища*, *значення явища*, *застереження*.

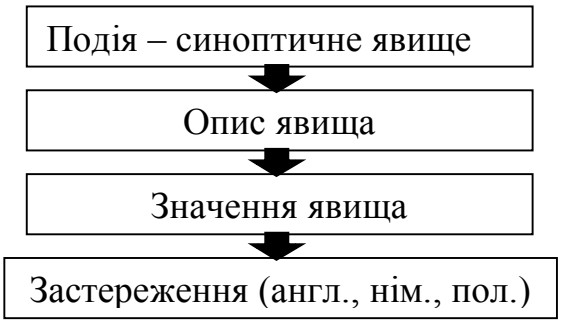

Рис 2. Модель композиційних елементів ГСТ

Реконструкція композиційно-семантичних елементів (подія – синоптичне явище, опис явища, значення явища) виявила, що вони є обов'язковими елементами ГСТ, а елемент застереження характерний для англійської, німецької та польської мов (є відображенням превентивності та раціоналізму як важливих рис культурного середовища).

Реконструкція ***тематичних елементів*** ГСТ виконувалася на матеріалі текстів: англ. "*UK weather: Britain braced for cyclone – as it happened, January 14, 2015*" ("The Telegraph", 14.01.2015року); нім. "*Warm, wärmer, 2015*" ("Der Tagesspiegel", 01.01.2016)"; пол. "*W czwartek dużo deszczu i silny wiatr. Piękna pogoda w przyszłym tygodniu*" ("Fakt", 17.11. 2016); укр. "*Погода*"("Подільські вісті", 2.11.2014) і мала на меті їхню сегментацію на фрази (теми), встановлення поширеності тем та виявлення однорідності (неоднорідності) тематичної структури.

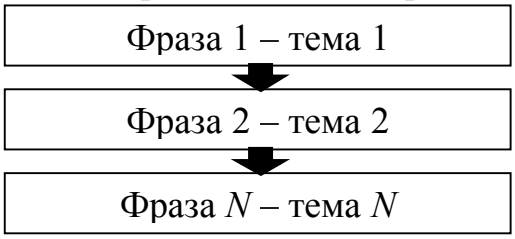

Рис. 3 Модель тематичних елементів ГСТ

Шляхом реконструкції тематичних елементів було встановлено однорідність тематичної структури: в ГСТ англ., нім., пол. мов актуалізована інформація про опади (напр., *Further heavy rainfall on Wednesday into Thursday brings a low risk of river and surface water flooding for parts of Yorkshire, the west and south-west England. Rivers in the south-east are expected to remain high into Friday*), а в укр. – про температурний режим (*Вночі і вдень на півночі області – 2-3, в центрі – 1-2, на півдні – 3-4 градуси тепла*), що свідчить про поширення цих тем.

Реконструкція ***архітектонічних елементів*** ГСТ (англ. "*Forecast noon Monday*" (The Sunday Times, 2 березня 2003), нім. "*Deutschland wetter*" (Morgenpost, 28 серпня, 2014)", пол. "*Wtorek 12.06, Środa 13.06*" ("Fakt", 11 червня 2012), укр. "*11 листопада за прогнозами синоптиків*" ("Україна молода", 10 листопада 2016 року")) передбачала членування тексту на елементи (титульний елемент, рубрика, заголовок, підзаголовок, внутрішній заголовок, анонс, текст) для встановлення характеристик структурованості.

Рис. 4 Модель архітектонічних елементів ГСТ

Спільними архітектонічними елементами ГСТ є: титульний елемент, заголовок, текст; відмінними: рубрики, внутрішній заголовок (англ.), підзаголовки (англ., нім. та пол.), анонс (англ., укр.). Установлено раціоналізм ГСТ у англійській, німецькій та польській мовах та традиційність – в українській.

Реконструкція ***логіко-понятєвих елементів*** композиції ГСТ виконувалась з метою відтворення типу зв'язку (предикативного, логічного ієрархічного, предикативного, категоріального) між фактологічними елементами, які є важливими для декодування національно-маркованих елементів.

Матеріалом для цієї реконструкції були такі ГСТ: англ. "*Snow and ice to spread over UK as wintry weather arrives*" ("The Telegraph", 6.12.2014); нім. "*Nicht wärmer als 21 Grad*" ("Der Tagesspiegel", 30.07.2015); пол. "*Znów nadciąga mróz. Uwaga, będzie ślisko*" ("Fakt", 16.01.2017); укр. *Під кінець тижня сніг випаде і в Києві* ("Українська правда", 10.10.2016).

Основним є предикативний зв'язок як продукт судження автора для англ. ГСТ: *Looking ahead to the coming week, a spokesman for the Met Office said: "We're expecting the first real cold blast in these parts. We will see snow on the hills, and in the south of England perhaps some sleet and hail"*; логічний ієрархічний зв'язок – як відображення внутрішнього розгортання теми – для нім.: *Dann lassen die Wolken endlich die Sonne durch. Zu Tagesbeginn wechseln sich am Donnerstag in Berlin und Umgebung oft recht dichte Wolkenfelder und vorerst nur kurze sonnige Abschnitte ab*); ситуативний як характеристика пов'язаності фрагментів темою: пол. *Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji wydało osobny alert dla województwa dolnośląskiego. Temperatura przy gruncie wynieść ma tam minus pięć stopni Celsjusza*; укр. *У Києві мокрий сніг очікують у п'ятницю, на Покрову. Загалом четвер та п'ятниця будуть дощовими для всієї України*

У ході реконструкції ***знакового іконізму*** (на матеріалі ГСТ "The Sunday telegraph", "Bild", "Fakt", "Україна молода") ідентифіковано зображення: *хмар* – для позначення стану атмосфери, *хмар та сонця* – мінливої хмарності, *сніжинок* – опадів снігу, *крапель* – опадів дощу, *блискавки* – грози.

Реконструкція ***графічних елементів*** показала, що головними візуальними характеристиками ГСТ є: графічне виділення тексту, поєднання схем та тексту, поєднання схем та знакового іконізму, використання математичних знаків, напр., англ. *The average global temperature for 2016 is expected to be between 0.72C and 0.96C* [The Telegraph, 17.12.2015]; нім. *12 Grad in Berlin – Frühling im Dezember* [Der Tagesspiegel, 07.12.2015]; пол. *Najcieplej, bo 13 stopni będzie na Górnym Śląsku* [Fakt, 09.04.2014]; укр. *Однак уже в п'ятницю, за прогнозом синоптиків, 17-19 градусів вдень буде вже і в Києві та області, і на Черкащині та Сумщині, а на Чернігівщині – навіть 16-18 градусів, з дощами різної сили* [Українська правда, 10.08.2016].

Таблиця 1

Відсоткове співвідношення симбіозу іконічних і графічних елементів ГСТ в англійській, німецькій, польській та українській мовах

Вид симбіозу ікон. і граф. елементів ГСТ	**Англійська мова**	**Німецька мова**	**Польська мова**	**Українська мова**
Графічне виділення тексту	22,5%	19%	18,5%	21,5%
Поєднання схем та тексту	8,5%	23,5%	33,5%	19%
Поєднання схем і знакового іконізму	13%	15%	8%	11.5%
Шрифтові варіації	14%	8%	5%	9%
Зміна кольору шрифту	18%	11%	12%	19%
Математичні знаки та величини	24%	23,5%	23%	20%
Разом	100%	100%	100%	100%

У **четвертому розділі "Реконструкція внутрішньосемантичних елементів газетних синоптичних текстів в англійській, німецькій, польській та українській мовах"** установлено наявність/відсутність зв'язку між первісним значенням ономастичних елементів (топонімів та ойконімів) з їх сучасною семантикою; реконструйовано базис метеорологічних термінів, здійснено декодування образно-стилістичних елементів ГСТ в англійській, німецькій, польській та українській мовах.

Рис. 5 Модель реконструкції внутрішньосемантичних елементів ГСТ

Реконструкція ***внутрішньосемантичних елементів*** ГСТ була спрямована на виявлення ментальної природи ГСТ: через закріплені у номенах (що складаються з первісного індикатора назви та диференціатора (С.І. Орлова)) характеристики; через декодування ментальних сполучень, відображених у метеорологічних термінах, та шляхом декодування образно-стилістичних елементів як продуктів когніції.

Визначено 5 семантичних груп топонімів та ойконімів на основі первісного індикатора назви (земля, місцевість, природні об'єкти, погодні умови, житло, будівлі, побут) та диференціатора (характеристики).

Семантична група "Земля" (англ., нім.): англ. *Ireland* (*ire* від ie. *peie. "повний, родючий" [NWDAT, p. 510] та *land* від пгерм. *landom "земля" [NWDAT, p. 312]); нім.: *Deutschland* (*diutisc* від двн. "народ" [DEW, s. 80] і *land* від пгерм. *landom "земля" [NWDAT, p. 312]).

Семантична група "Місцевість": англ. *Leeds* (від дангл. loidis "місцевість біля річки" [OED]); нім. *Frankfurt* (*frank* від двн. *frankon "спис" [DEW, s.134] та *furt* від двн. furt "брід, мілководдя" [EWDS, s. 129]); пол. *Pomorskie* (від ie. *mori "стояча вода" [ESJP]); укр. *Тернопіль* (*терн* від ie. *(s)ter "колюча стеблина" та *поле* від ie. *pol'e "плоский, рівний, прямий" [ЕСТУ, с. 469]).

Семантична група "Природні об'єкти": англ. *Guernsey* (*guer* від ie. *lau "винагорода" [OED] та *ey* дангл. "острів" [OED]); нім. *Warnemunde* (*warne* від двн. *warnō "попереджати" [DEW, s. 459] та *munde* від двн. munde "болото" [EWDS, s. 275]); пол. *Brzeg* (від псл. *bergъ "гора" [ESJP]); укр. *Луцьк* (від стсл. лγка "вигин, затока" [ЕСТУ, с. 311]).

Семантична група "Погодні умови" (англ., нім., пол.): англ. *Sunderland area* (*sun* від ie. *s(u)wen "сонце" [OED] та *land* пгерм. *landom "земля" [NWDAT, p. 312]); нім. *Regensburg* (*regen* від ie. *reg "вологий" [EWDS, s. 40] та *burg* від днн. burgære "фортеця" [EWDS, s. 8]); пол. *Gromnicki* (*grom* від псл. *gromъ "грім", [ESJP]).

Семантична група "Будівля" (англ., нім., укр.): англ. *Newcastle* (від лат. Novum Castellum "новий замок" [OED]); нім. *Neunkirchen* (*neu* від ie. *newo "новий"

[DEW, s. 282] та *kirchen* “церква” від ie. *keue “сильний, могутній” [DEW, s. 218]); укр. *Острог* (від стсл. острогъ “огорожа навколо міста” [ЕСТУ, с. 367]).

На основі первісного значення топонімів та ойконімів установлено *ментальні характеристики етносів*, відображені у текстах ГСТ (англ., нім., пол. – застережливість, укр. – обрядовість).

Реконструкція ***метеорологічних термінів*** ГСТ мала на меті з’ясування ономасіологічного базису (далі – ОБ) та ознаки / ознак, що його супроводжують як сталих *ментальних сполучень*.

До концептуального поля ОПАДИ належать терміни з ядром ОБ на позначення тривалості випадання води у твердому чи рідкому стані з хмар: англ. (*lasting*) [*showers*], нім. (*starker*) [*regen*], пол. [*długie*] (*deszcz*), укр. (*короткочасний*) [*дощ*]. До концептуального поля ЯВИЩА належать терміни з ядром ОБ на позначення характеру перетворень у природі: сила англ. (*strong*) [*wind*], нім. (*starker*) [*Wind*], пол. (*silny*) [*wiatr*], укр. (*сильний*) [*вітер*]; напрямок англ. (*southerly*) [*winds*], нім. (*nordosten*) [*Wind*], пол. (*północny*) [*wschód*], укр. (*північний*) [*вітер*]. До концептуального поля ТЕМПЕРАТУРНИЙ РЕЖИМ належать терміни з ядром ОБ на позначення термодинамічного стану повітря: протилежність ознак англ. (*high*) [*temperature*] / (*low*) [*temperature*], нім. (*hoch*) [*Temperatur*] / (*niedrige*) [*Temperatur*], пол. (*wysoka*) [*temperatura*] / (*niska*) [*temperatura*], укр. (*низька*) [*температура*] / (*висока*) [*температура*]. До концептуального поля ПОГОДА належать терміни з ядром ОБ на позначення періодичності / неперіодичності станів шару атмосфери: англ. (*clear*) [*day*], нім. (*wechselnd*) [*bewölkt*], пол. (*zachmurzenie*) [*umiarkowane*], укр. (*невелика*) [*хмарність*].

Таблиця 2

Кількісні показники метеорологічних термінів ГСТ

№	Концептуальне поле	Англійська мова	Німецька мова	Польська мова	Українська мова
1	ОПАДИ	16	14	14	11
2	ЯВИЩА	11	10	12	11
3	ТЕМПЕРАТУРНИЙ РЕЖИМ	9	9	8	8
4	ПОГОДА	13	13	9	5

Реконструкція ***номінативних метафор*** ГСТ сприяла виявленню механізмів образного перенесення, пов’язаних з явищами природи: складник “теплий/ холодний” як характеристика маси повітря: англ. *With the cold air mass expected to remain in place* [The telegraph, 26.01.2012]; нім. *Warme Luftmassen beherrschen deshalb das Bild im Norden Kanadas und in Alaska* [Der Tagesspiegel, 06.01.2014]; пол. *Co więcej, napłyną do nas ciepłe masy powietrza* [Fakt, 18.11.2016]; укр. *На Україну насувається тепла повітряна маса* [Українська правда,14.04.2014].

Образні метафори утворені на основі перенесення ознак істот на явища природи: англ. *Rain was a frequent visitor that season* [The Sunday Times]; нім. *Regen war ein häufiger Besucher im Winter* [Heute 2.03. 2014]; пол. *Wiosna dziewczyna pojawi wkrótce* [Twoja pogoda]; укр. *Красуня-зима прийде до нас в гості раніше, ніж ми цього чекаємо* [Сільські вісті].

Виявлено три типи ***когнітивних метафор***: 1) на основі перенесення дій людини на явище погоди, 2) на основі синестезії, 3) на основі часових ознак. До першого типу належать метафори з дієсловами зі значенням "приходити": англ.: *More showers to* come *today* [The telegraph, 7.02.2017]; нім. *Regen geht der Kirsche unter die Haut* [Tagesspiegel, 7.07.2004]; пол. *Rok później zima urzędowała bardzo długo* [Fakt]; укр. *На Андрія в Україну прийдуть морози* [Українська правда].

Генералізовані метафори утворені шляхом перенесення значення побутових предметів на результат явища погоди, напр. через лексеми "покрив", "ковдра": англ. *Snow cover in some lower French resorts had been reduced to ribbons of artificial snow surrounded by rocks and grass* [The Telegraph, 12.01.2017]; нім. *Spontanversagen der Schneedecke* [Tagesspiegel, 28.11.2016]; пол. *Przy pełnym pokryciu nieba chmurami* [Fakt, 26.06.2015]; укр. *Сніжна ковдра вкриє Україну* [Українська правда].

Реконструкція ***метонімічного перенесення*** дала змогу встановити перенесення назви явища погоди на назву результату: англ. *Some afternoon sun brings warming up to 36 C!* [The Sunday Telegraph]; нім. *In einer Woche eine starke Erwärmung in 10hpa* [Heute, 25.08.2013]; пол. *Zimno pochodzi, pochmurno i deszczowo* [Fakt]; укр. *В Україні очікується похолодання* [Українська правда, 27.11.2016].

Реконструкція ***іронії*** англ., пол., укр. ГСТ показала відображення порушення повсякденності життя: англ. *Reports of "white rain" from Hampshire and Sussex were broadcast on the radio around 5 pm the following morning many people noted a light-coloured dust on their cars* [The Sunday Telegraph, 2.03.2003]; пол. *Na nic się nam jednak nie zdadzą, bo w nocy słońca nie ujrzymy* [Fakt]; укр. *Зима 2016-2017 в Україні якщо і буде бити температурні рекорди, то виключно зі знаком мінус* [Західний вісник].

Епітети в ГСТ відображають різні види ознак: одного або різного семантичного плану. Ознаки одного семантичного плану представлені лексемами, що позначають колір: англ. *Heavy rain and gusts of wind swept across Britain today, creating dark and gloomy grey skies* [Daily mail]; нім. *Im Winter zeigt sich Berlin als graue Stadt an der grauen Spree* [Der Tagesspiegel, 3.01.2015]; пол. *Słońca mało, a niebo szare* [Fakt, 11.01.2013]; укр. *Завершиться місяць ясним небом* [Правда].

Виявлено ***порівняння*** лише в англ. ГСТ для додаткових характеристик об'єктів природи: *Rain as a frequent visitor* [The Sunday Telegraph].

Наявність ***гіпербол*** в ГСТ показує ступінь вираження надмірності явищ природи: англ. *The wettest Wimbledon, in terms of the quantity of rain* [The Sunday Telegraph]; нім. *Meist ruhiges Winterwetter* [Tagesspiegel, 18.01.2006]; пол. *Będzie także mnóstwo chmur i deszczu* [Fakt, 10.01.2015]; укр. *Не очікується взагалі ніяких погодних катаклізмів, як було в Європі минулого року* [Сільські вісті].

Використання ***повторів*** (*синонімічних*, *антонімічних*, *лексем однієї родо-видової групи*) у ГСТ для акцентування окремих явищ погоди: англ. *So fine bright and dry* [Coventry Telegraph, 17.04.2015]; нім. *Regen, Schnee, Graupelgewitter* [Der Tagesspiegel, 23.04.2016]; пол. *z większymi przejaśnieniami i rozpogodzeniami na północy* [Fakt, 03.01.2015]; укр. *в західних областях дощі, грози* [Українська правда]

В англ. та пол. ГСТ присутній ***мейозис*** – для вираження міркування: англ. *Mostly cloudy throughout the day* [Financial Times 7.04.2000]; пол. *Na zachodzie będzie niemal bezchmurne niebo* [Fakt, 22.09.2016].

Таблиця 3

Відсоткове співвідношення образно-стилістичних елементів ГСТ англійської, німецької, польської та української мов

№	Образно-стилістичний елемент	Англійська мова	Німецька мова	Польська мова	Українська мова
1	Метафора	24%	32,63%	12.36%	16,8%
2	Метонімія	17,24%	11,19%	11,63%	12,6%
3	Іронія	17,96%	0%	8,51%	10,37%
4	Іронічне запитання	4,08%	0%	10,8%	4,59%
5	Епітет	11,88%	16,18%	25,03%	18,9%
6	Порівняння	0,57%	0%	0%	0%
7	Гіпербола	5,37%	10,66%	11,53%	12,47%
8	Синонімічний повтор	4,65%	12,63%	6,75%	0%
9	Антонімічний повтор	5,03%	7,76%	4,78%	12,59%
10	Лексеми однієї родо-видової групи	7,27%	8,95%	5,91%	11,68%
11	Мейозис	1,95%	0%	2,7%	0%
	Разом	100%	100%	100%	100%

У **п'ятому розділі "Реконструкція синтаксичних елементів газетних синоптичних текстів в англійській, німецькій, польській та українській мовах"** декодовано реченнєві зачини, синтаксичні фігури на основі редукції та експансії вихідної моделі речення, а також зміни порядку слів у реченні; установлено відповідність синтаксичних елементів типам мовленнєвих актів.

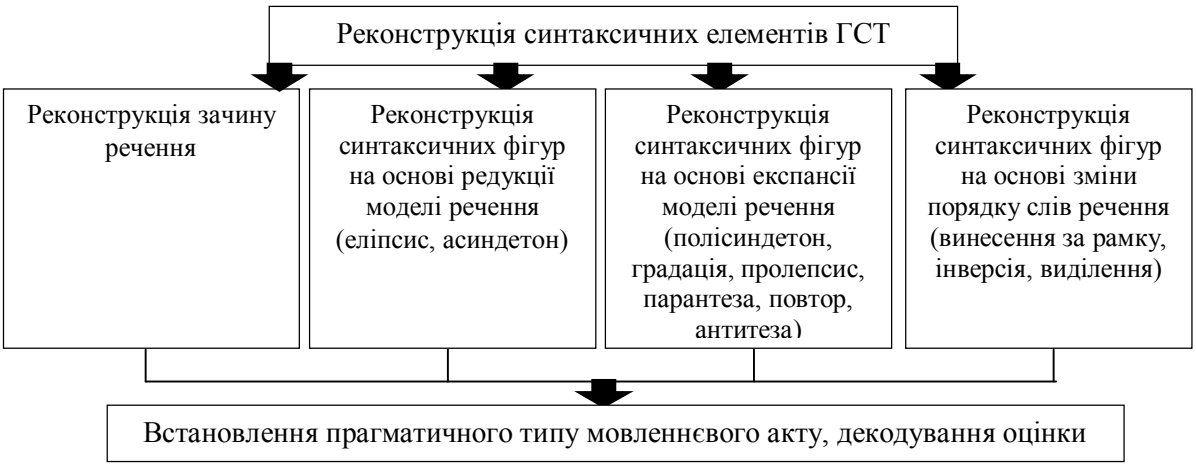

Рис. 6 Модель реконструкції синтаксичних елементів ГСТ

Спільними типами ***реченнєвих зачинів*** ГСТ є: ***підметові***: англ. *Rain will reach Cornwall* [The Sunday Times 2.04.2006]; нім. *Der Wind weht im Norden* [Bild]; пол. *Śnieg spadnie na wschodzie* [Fakt, 15.12.2016]; укр. *Температура вночі від +1° до - 4°* [Українська правда, 20.02.2015]; ***обставинні***: англ. *Tomorrow will be a blustery day* [The Sunday Times, 9.03.2003]; нім. *Am Wochenende erwarten Meteorologen dann wieder Dauerfrost* [Der Tagesspiegel, 12.01.2017]; пол. *W górach sypnie śniegiem* [Fakt, 26.12.2016]; укр. *В Київській області хмарно* [Українська правда, 20.02.2015].

Відмінними: ***присудкові***: нім. *Liegt Schnee überall* [Der Tagesspiegel]. Підметові зачини інформують про опади (англ., пол.), напрямок вітру (нім.), температуру повітря (укр.); обставинні – час та місце погодних змін (англ., нім., пол., укр.); присудкові – зміни погоди (нім.).

Ідентифіковано синтаксичні фігури на основі їхнього співвідношення з типами мовленнєвих актів: спільні: асертив (еліпсис, асиндетон, полісиндетон, антитеза, винесення за рамку, інверсія), експресив (пролепсис, виділення, градація); відмінні: парантеза (експресив – англ., асертив – нім.), повтор (асертив – англ., нім. та укр., експресив – пол.).

Асертив (донесення до адресата інформації про погоду): ***еліпсис***: англ. *Derby weather – 5 day weather forecast* [Derby Telegraph]; нім. *Berlin – das wärmste Land* [Der Tagesspiegel, 31.12.2014]; пол. *Koniec z mrozem* [Fakt, 5.12.2016]; укр. *Погода у неділю: мокрий сніг і дощ* [Українська правда, 3.01.2015]; ***асиндетон***: англ. *Much of Spain, Portugal will be unsettled with showers, some heavy and thundery* [Financial Times, 1.05.2001]; нім. *Das erste Picknick, das erste Sonnenbad: Die Berliner genießen bei 13 Grad den Winter, der ein Frühling ist* [Tagesspiegel, 23.02.2014]; пол. *W piątek więcej rozpogodzeń, deszcz tylko na pomorzu zachodnim* [Fakt, 17.11.2016]; укр. *Температура вночі від 1° тепла до 4° морозу ...* [Українська правда, 20.02.2015]; ***полісиндетон***: англ. *The dustcloud had been overtaken by proper clouds associated with an advancing cold front, and light rain falling from these clouds* [The Sunday Telegraph]; нім. *Häufig bleibt es bewölkt und es ist auch recht windig* [Der Tagesspiegel]; пол. *Od kilku lat poziom ozonu w stratosferze zmniejsza się, a latem tego roku będzie ego wyjątkowo mało* [Fakt, 29.05.2013]; укр. *Сонце повертає на літо, і вже 24 грудня світловий день подовшає на хвилину* [Сільські Вісті, 1.12.2015]; ***антитеза*** в англ., нім., пол. ГСТ: англ. *There was no rain during the first week, nor during the last ten days* [The Times]; нім. *Am Montag ist es überwiegend freundlich mit viel Sonnenschein, nur Richtung Neiße zeitweise stärker bewölkt* [Der Tagesspiegel]; пол. *Jeśli tak, to była to pełnowartościowa trąba powietrzn, jeśli nie, to był to komin chmurowy* [Fakt]; ***винесення за рамку речення***: англ. *Much of Spain and Portugal will be unsettled with showers, some heavy and thundery* [The Telegraph, 14.01.2016]; нім. *Am Samstag erwarten die Meteorologen des Deutschen Wetterdienstes (DWD) an den Küsten und in den Mittelgebirgen sogar bis zu Windstärke 12* [Der Tagesspiegel, 09.01.2015]; пол. *Na barometrach mamy teraz od 1014 hPa (w normie) do 1023 hPa (wysokie) na południu kraju* [Fakt]; укр. *Останніми роками його буває обмаль, усе частіше – дощі* [Сільські Вісті, 2.12.2014]; ***інверсія***: англ. *In the UK were the winters of the 1990s more than 1°C warmer* [The telegraph]; нім. *Auch in anderen Teilen Deutschlands regiert der Sturm* [Der Tagesspiegel, 09.01.2015]; пол. *Co się teraz dzieje w pogodzie* [Fakt]; укр. *Наприкінці місяця прийдуть холодні дощі* [Сьогодні].

Експресив (висловлення автором ставлення до явищ погоди): ***пролепсис*** в англ., нім., пол. ГСТ: англ. *In the rush to find a scapegoat - climate change being the favoured one - most commentators ignored the fact that we were long overdue* [The Times]; нім. *Aber schon ab Dienstag übernehmen von Südwesten her wieder neue Tiefausläufer die Wetterregie, Sie bringen kräftige Schauer mit, die teils auch von Blitz und Donner begleitet warden* [Der Tagesspiegel]; пол. *Nie od dziś wiadomo, że im dalszy horyzont czasowy prognoz pogody, tym mają one mniejszą sprawdzalność* [Fakt];

виділення: англ. *The average maximum daytime temperature for the city has been 25C - way above the 21.9C average* [Daily Telegraph, 7.11.2013]; нім. *Zum Abend hin seien auch Böen mit Windstärke zehn – "schwerer Sturm" – oder gar elf – "orkanartiger Sturm" – möglich* [Der Tagesspiegel, 09.01.2015]; пол. *W sobotę (1.10) termometry pokażą na ogół od 20 do 23 stopni, jednak lokalnie na południu może być 25 stopni, a może i więcej* [Fakt]; укр. *Із його слів, ми матимо "оксамитову" осінь, а в листопаді прийдуть холоди* [Сільські Вісті]; ***градація*** в англ., нім., укр. ГСТ: англ. *The hottest weather during that record-breaking summer - in fact this was probably the hottest fortnight in the London area since at least 1783* [The Times]; нім. *Erst wird es richtig ungemütlich, dann wieder winterlich – mit Dauerfrost und womöglich mit mehr Schnee* [Der Tagesspiegel, 11.01.2017]; укр. *Поступово стає дедалі холодніше, і все ближче зима, все відчутніший її холодний подих* [Сільські Вісті, 31.10.2013].

Серед синтаксичних фігур, що відповідають різним типам: ***парантеза*** (англ., нім., пол. ГСТ): ***експресив***: англ. *Certain areas may have no rainfall at all in the next week to 10 days, the Met Office said, and there is a "strong signal" the dry spell will continue after that* [The telegraph, 16.06.2014]; пол. *Napływa nieco chłodniejsze, ale i tak dość ciepłe jak na styczeń powietrze polarno-morskie z zachodu i północnego-zachodu* [Fakt, 7.01.2013]; ***асертив***: нім. *Bevor es im Laufe des Tages noch einmal richtig losgeht: Der Meteorologe erwartet wiederum einzelne orkanartige Böen; es werde insgesamt wohl noch einen Tick heftiger als am Freitag* [Der Tagesspiegel, 09.01.2015]. ***Повтор*** (ланцюжковий – англ.; простий контактний – нім., пол., укр.): ***асертив***: англ. *Lower slopes holding up well, despite the lack of snow. The snow is becoming thin* [The Sunday Times, 2.03.2003]; нім. *Mal Sonne, mal Wolken, mal richtig warm, mal windig kühl* [Der Tagesspiegel, 20.06.2010]; укр. *12 січня – невеликий мокрий сніг із дощем. У Києві 12 січня – невеликий мокрий сніг* [Українська правда, 10.01.2015]; ***експресив***: пол. *Deszcz, burze i... śnieg! Deszcze, wichury i zimno!* [Fakt, 24.03.2014]).

Таблиця 4

Відсоткове співвідношення синтаксичних елементів ГСТ англійської, німецької, польської та української мов

№	Синтаксичний елемент	Англійська мова	Німецька мова	Польська мова	Українська мова
1	Еліпсис	9,54%	8,73%	4,8%	8,51%
2	Асиндетон	16,38%	10,46%	15,5%	20,52%
3	Полісиндетон	15,71%	11,36%	23,98%	8,51%
4	Градація	18,52%	9,45%	0%	14,3%
5	Пролепсис	6,33%	10,09%	9,78%	0%
6	Парантеза	8,21%	13,82%	9,79%	0%
7	Ланцюжковий повтор	7,45%	0%	0%	0%
8	Простий контактний повтор	0%	8,73%	10,89%	20,36%
9	Антитеза	1,33%	9%	4,98%	0%
10	Винесення за рамку	5,66%	8,73%	11,07%	16,1%
11	Інверсія	4,9%	1,54%	5,54%	3,8%
12	Виділення	5,97%	8,09%	3,69%	7,9%
	Разом	100%	100%	100%	100%

Загальні результати дослідження дають підстави зробити такі **висновки**.

Теоретичними засадами дисертації є такі положення: 1) метою реконструкції на сучасному етапі розвитку лінгвокомпаративістики є відновлення верифікованої соціолінгвістичної моделі мовного явища як продукту історії, культури та когніції; 2) за таких умов текст розглядається як макрознак культурної, ментальної та власне мовної природи; 3) культурна природа тексту полягає у відображенні структурованої монади конкретного етнічного простору; ментальна – у системі образів тексту, що відображають когнітивну модель дійсності; мовна – у тому, що текст є інформаційним простором із закодованою авторською оцінкою; 4) спираючись на таку природу тексту, визначаємо ГСТ як конструкт-макрознак культурної, ментальної і мовної природи, яка відображена крізь план вираження композиційно-семантичних елементів, план змісту внутрішньосемантичних елементів (передовсім – образних) та взаємодію плану змісту і плану вираження синтаксичних елементів у їх кореляції з прагматичною функцією.

Розроблена комплексна методика аналізу виявилася ефективною для реконструкції композиційно-семантичних, внутрішньосемантичних і синтаксичних елементів газетних синоптичних текстів в англійській, німецькій, польській та українській мовах.

У результаті семантико-синтаксичної реконструкції ГСТ установлено, що композиційно-семантична будова цих текстів в англійській, німецькій, польській та українській мовах відображає їх культурну природу; внутрішньосемантична – ментальну; синтаксична – власне мовну.

Виявлено відмінності у композиційно-семантичних елементах ГСТ: композиційних – відсутність елемента застереження в українській мові; тематичних – домінування тем про опади в англійській, німецькій, польській мовах та про температурний режим – в українській; архітектонічних – раціоналізм – в англійській, німецькій, польській мовах та традиційність – в українській; логіко-поняттєвих – предикативний зв’язок в англійській мові, логічний ієрархічний – у німецькій, ситуативний – у польській та українській мовах. Знаковий іконізм та симбіоз іконічних і графічних елементів ГСТ є відображенням візуальної культури.

Ідентифіковано 5 семантичних груп топонімів та ойконімів на основі первісного індикатора назви (земля, місцевість, природні об’єкти, погодні умови, будівлі) та диференціатора (характеристики), які фіксують ментальні уявлення етносів про явища погоди та їх значення для життя: в англійських, німецьких, польських – раціоналізм, превентивність; в українських – обрядовість.

Реконструйовано 4 концептуальні поля метеорологічних термінів: ОПАДИ (терміни з ядром ономасіологічного базису на позначення тривалості випадання води у твердому чи рідкому стані), ЯВИЩА (терміни з ядром ономасіологічного базису на позначення характеру перетворень у природі), ТЕМПЕРАТУРНИЙ РЕЖИМ (терміни з ядром ономасіологічного базису на позначення термодинамічного стану повітря), ПОГОДА (терміни з ядром ономасіологічного базису на позначення періодичності / неперіодичності станів шару атмосфери), що є сталими ментальними утвореннями, які впливають на процес творення текстів ГСТ у кожній із мов.

Зафіксовано 11 видів образно-стилістичних елементів ГСТ, репрезентованих метафорою, метонімією, іронією, іронічним запитанням, епітетом, порівнянням, гіперболою, синонімічним повтором, антонімічним повтором, лексемами однієї родо-видової групи, мейозисом. Найвищі показники серед образно-стилістичних елементів досліджуваних мов складають: метафора: 24 % (англ. мова), 32,63% (нім.мова); епітет: 25,03 % (пол. мова), 18,9 % (укр. мова), які декодовані як відображення образів когніції (англ., нім. мови) та їх ознак (пол., укр. мови).

Установлено 2 прагматичні типи синтаксичних фігур: асертив, що має на меті донесення до адресата інформації про явища погоди (еліпсис, асиндетон, полісиндетон, антитеза, винесення за рамку, інверсія); експресив – з метою висловлення автором ставлення до явищ погоди (пролепсис, виділення, градація). У ході синтаксичної реконструкції виявлено синтаксичні фігури з відмінним прагматичним навантаженням: парантеза (експресив – англ., асертив – нім.), повтор (асертив – англ., нім. та укр.; експресив – пол.).

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у здійсненні семантико-синтаксичної реконструкції інших текстів новинного дискурсу мас-медійних видань.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Коломієць О.М. Газетне синоптичне повідомлення як різновид тексту малого жанру та об’єкт вивчення сучасної лінгвістики / О.М. Коломієць // Наукові праці. Серія “Філологія” – [зб. наук. праць] / [за ред. Л.П. Клименка]. – Миколаїв : ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. – Вип. 204. – С. 49–53. – ISSN 1609-7742

2. Коломієць О.М. Вживання метафор у англійських, польських та українських синоптичних повідомленнях у публіцистичному стилі / О.М. Коломієць // Сучасні дослідження з іноземної філології. – [зб. наук. праць] / [за ред. М.П. Фабіан]. – Ужгород : ПП “Аутдор-Шарк”, 2013. – Вип. 11. – С. 184–190.

3. Коломієць О.М. Архітектонічна організація газетних синоптичних текстів в англійській та українській мовах / О.М. Коломієць // Наукові записки. Серія “Філологічні науки (мовознавство)” – [зб. наук. праць] / [за ред. О.А. Семенюка]. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. Вип. 128. – С. 247–251.

4. Коломієць О.М. Сучасні методи дослідження синоптичних текстів публіцистичного стилю / О.М. Коломієць // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія “Філологія” – [зб. наук. праць] / [за ред. І.В. Ступак]. – Одеса : Видавничий дім “Гельветика”, 2015. Вип. 18. – С. 113–115.

5. Коломієць О.М. Зв’язність вербальних та іконічних елементів газетних синоптичних текстів англійської, польської та української мов / О.М. Коломієць // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія “Філологія” – [зб. наук. праць] / [за ред. І.В. Ступак]. – Одеса : Видавничий дім “Гельветика”, 2016. Вип. 24. – С. 90 – 92.

6. Коломієць О.М. Особливості використання термінів в синоптичних текстах англійської, польської та української мов / Олена Коломієць // Научная дискуссия : вопросы филологии, искусствоведения и культурологии. – [сб. науч. статей] / [отв. ред. Е.Ю. Бутакова]. – М. : Издательство “Интернаука”, 2016. Вып. 1(40). – С. 165-169. – ISSN 2309-1924.

7. Коломієць О.М. Особливості структури газетного синоптичного тексту як найвищої комунікативної одиниці та суспільного явища / О.М. Коломієць // Тези доповідей ІІІ Всеукраїнської наукової конференції германістів з міжнародною участю “Германістика у ХХІ столітті : когнітивна, соціо- та прагмалінгвістика” (Харків, ХНУ імені В.Н. Каразіна, 5 квітня 2014 р.). – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. – С. 100–102.

8. Коломієць О.М. Лексико-стилістичні особливості газетних синоптичних текстів англійської та польської мов / О.М. Коломієць // Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції “Філологічні науки: сучасні тенденції та фактори розвитку” (Одеса, Південноукраїнська організація “Центр філологічних досліджень”, 30-31 січня 2015 року). – Одеса : Південноукраїнська організація “Центр філологічних досліджень”, 2015. – С. 113–116.

9. Коломієць О.М. Сучасні методи дослідження синоптичних текстів / О.М. Коломієць // Тези доповідей ІІ Міжнародної конференції “Наука як рушійна антикризова сила” (Київ, Центр наукових публікацій, 16 листопада 2015 року). – К. : Центр наукових публікацій, 2015. – С. 86–89.

10. Коломієць О.М. Реконструкція плану змісту та плану вираження синоптичного тексту / О.М. Коломієць // Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції “Мова та культура : сучасні аспекти співвідношення” (Одеса, МГУ, 25-26 листопада 2016 року). – Одеса : МГУ, 2016. – С. 101–104.

АНОТАЦІЯ

Коломієць О.М. Семантико-синтаксична реконструкція газетних синоптичних текстів (на матеріалі англійської, німецької, польської та української мов). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, МОН України, 2017.

У дисертації запропоновано новий підхід до виконання семантико-синтаксичної реконструкції газетних синоптичних текстів в англійській, німецькій, польській та українській мовах. Реконструйовано композиційні: тематичні, архітектонічні, логіко-поняттєві та зовнішньосемантичні: іконічні й графічні елементи досліджуваних текстів; відновлено зв’язок між первісним значенням ономастичних елементів (топонімів та ойконімів) газетних синоптичних текстів та їх сучасною семантикою у кожній із мов; виявлено спільні й відмінні образно-стилістичні елементи газетних синоптичних текстів в англійській, німецькій, польській та українській мовах; декодовано реченнєві зачини, синтаксичні фігури на основі редукції та експансії вихідної моделі речення, а також зміни порядку слів у реченні; установлено відповідність синтаксичних елементів типам мовленнєвих актів.

Ключові слова: газетний синоптичний текст, семантико-синтаксична реконструкція, композиційні елементи, образно-стилістичні засоби, топоніми й ойконіми, метеорологічні терміни, синтаксичні фігури.

АННОТАЦИЯ

Коломиец Е. Н. Семантико-синтаксическая реконструкция газетных синоптических текстов (на материале английского, немецкого, польского и украинского языков). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.17 – сравнительно-историческое и типологическое языкознание. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова, Киев, МОН Украины, 2017.

Теоретическими предпосылками диссертационного исследования являются следующие: 1) цель реконструкции на современном этапе развития лингвокомпаративистики – восстановление социолингвистической модели языкового явления как продукта истории, культуры и когниции; 2) исходя из этого текст определяют как макрознак культурной, ментальной и языковой природы; 3) культурная природа текста состоит в воссоздании структурированной монады конкретного этнического пространства; ментальная – в системе образов текста, отражающих когнитивную модель действительности; языковая – в том, что текст является информационным пространством с закодированной авторской оценкой; 4) опираясь на такую природу текста, определяем ГСТ как конструкт-макрознак культурной, ментальной и языковой природы, отраженной через план выражения композиционно-семантических элементов, план содержания внутренних семантических элементов (прежде всего – образных) и взаимодействие плана содержания и плана выражения синтаксических элементов в их корреляции с прагматической функцией.

В результате семантико-синтаксической реконструкции ГСТ установлено, что композиционно-семантическое построение этих текстов в английском, немецком, польском и украинском языках отражает их культурную природу; внутреннее семантическое – ментальную; синтаксическое – собственно языковую.

Выявлены различия в композиционно-семантических элементах ГСТ: композиционных – отсутствие элемента предостережения в украинском языке; тематических – доминирование тем об осадках в английском, немецком, польском языках и температурном режиме – в украинском; архитектонических – рационализм– в – английском, немецком, польском языках и традиционность – в украинском; логико-понятийных – предикативная связь в английском языке, логическая иерархическая – в немецком, ситуативная – в польском и украинском языках. Знаковый иконизм и симбиоз иконических и графических элементов ГСТ являются отражением визуальной культуры.

Идентифицированы 5 семантических групп топонимов и ойконимов на основе первичного индикатора названия (земля, местность, природные объекты, погодные условия, здания) и дифференциатора (характеристики), которые фиксируют ментальные представления этносов о явлениях погоды: в английских, немецких, польских – рационализм, превентивность; в украинском – обрядность.

Реконструированы 4 концептуальных поля метеорологических терминов: ОСАДКИ (термины с ядром ономасиологического базиса для обозначения продолжительности выпадения воды в твердом или жидком состоянии), ЯВЛЕНИЯ (термины с ядром ономасиологического базиса для обозначения характера

преобразований в природе), ТЕМПЕРАТУРНЫЙ РЕЖИМ (термины с ядром ономасиологического базиса для обозначения термодинамического состояния воздуха), ПОГОДА (термины с ядром ономасиологического базиса для обозначения состояний слоя атмосферы), которые являются устойчивыми ментальными образованиями, влияющими на процесс создания текстов ГСТ в каждом из языков.

Зафиксированы 11 видов образно-стилистических элементов ГСТ, представленные метафорой, метонимией, иронией, ироничным вопросом, эпитетом, сравнением, гиперболой, синонимическим повтором, антонимический повтором, лексемами одной родо-видовой группы, мейозисом. Самые высокие показатели среди образно-стилистических элементов составляют: метафора: 24% (англ. язык), 32,63% (нем. язык); эпитет: 25,03% (пол. язык), 18,9% (укр. язык), которые декодированы как отражение образов когниции (англ., нем. языки) и их признаков (пол., укр. языки).

Установлены 2 прагматических типа синтаксических фигур: ассертив – для донесения до адресата информации о явлениях погоды (эллипсис, бессоюзные коунтрукции, разные союзы в сложных предложениях, антитеза, инверсия), экспрессив – для выражения автором отношения к явлениям погоды (пролепсис, выделение, градация). В ходе синтаксической реконструкции обнаружены синтаксические фигуры с различной прагматической нагрузкой: парантеза (экспрессив – англ., ассертив – нем.), повтор (ассертив – англ., нем. и укр.; экспрессив – пол.).

Ключевые слова: газетный синоптический текст, семантико-синтаксическая реконструкция, композиционные элементы, образно-стилистические средства, топонимы и ойконимы, метеорологические термины, синтаксические фигуры.

SUMMARY

Kolomiiets O. M. Semantic and syntactic reconstruction of newspaper synoptic texts (based on the English, German, Polish and Ukrainian languages). – Manuscript.

Thesis for a Candidate's Degree in Philology, Specialty 10.02.17 – Comparative, Historical and Typological Linguistics. – National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine, 2017.

Thesis offers a new approach to the semantic and syntactic reconstruction of newspaper synoptic texts in English, German, Polish and Ukrainian. The compositional: thematic, architectonic, logical and outer semantic: iconic and graphic elements have been reconstructed; the connection between the original onomastic elements (toponyms and oikonyms) of newspaper synoptic texts with their modern semantics in each language has been renewed; common and different figurative and stylistic elements of newspaper synoptic texts in English, German, Polish and Ukrainian have been revealed; sentence beginnings, syntactic figures based on the reduction, expansion of the original sentence patterns and the change of the word order in the sentence have been decoded; the correlation between the syntactic elements and pragmatic types of speech act has been defined.

Keywords: newspaper synoptic text, semantic and syntactic reconstruction, compositional elements, figurative and stylistic means, toponyms and oikonyms, meteorological terms, syntactic figures.

Підписано до друку 20.04.2017 р. Формат 60х90/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100. Зам. 45.

«Видавництво “Науковий світ”»®
Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.
м. Київ, вул. Казимира Малевича (Боженка), 23, оф. 414.
200-87-15, 050-525-88-77
E-mai ıet
Ca